

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд

„Сецесионът в творчеството на Николай Райнов”

на Станислава Валериева Николова,

редовен докторант в катедра „Изкуствознание” на НХА

от

доц. д-р Бисерка Пенкова,

катедра „Изкуствознание” на НХА

Дисертацията е посветена на една от най-големите личности в българската художествена култура и духовен живот от първата половина на XX в., оставаща и днес някак обвита в мистична тайнственост – личността на Николай Райнова – художника, писателя, графичния оформител, философа, естетика, критика, мистика, историка на изкуството, преподавателя... През последните години бе направено много за събирането, обнародването и изучаването на неговото многостранно творчество. Но парадоксът се състои в това, че колкото повече научаваме за него, толкова повече се засилва усещането за недостижимост на онези духовни дълбини, които се крият във всичко, което той е правил. И въпреки това, а може би именно заради това усещане, с годините интересът на поколенията към неговата личност и творчество не секва. Изследването на Станислава Николова, което е пред нас, несъмнено представлява нова крачка в усвояването на необятната територия „Николай Райнов”.

Трудът не е монографичен, той си поставя за цел да разгледа само една, но с ключово значение страна от творчеството на Райнов. Сецесионът е доминиращото художественото течение в цялото европейско изкуство от края на XIX и началото на XX в. Той е последният „тотален” стил в, който слага своя отпечатък и върху всички страни на материалния свят – от дизайна на мебели и сервиси до оформлението на ежедневната преса. Сецесионът е и ключът към изкуството на Николай Райнов. В този смисъл темата на труда е напълно

дисертабилна, още повече че не е разглеждана самостоятелно и в такава широта и дълбочина в съществуващите изследвания.

Избраната структура на изложението е адекватна на задачите, които си поставя дисертационният труд – да покаже максимално пълно проявленията на сецесиона като формално-стилова система в графиката и живописата на художника, но също така и като идейно-естетическа платформа в основните теми, сюжети и мотиви, залегнали в тях. Така са формулирани четирите глави на труда.

Първата глава, доста амбициозно наречена „Сецесионът в Европа и в България”, представлява своеобразен колаж от четири части, които трябва да въведат читателя в темата, а и да изградят основите на същинското изследване.

Частите, разглеждащи предпоставките за появата и развитието на сецесиона и някои негови особености в европейското изкуство, като цяло базирани на български автори, имат определена социо-културна насоченост. Много по-сигурна е авторката в частите, проследяващи проявленията на сецесиона в българското изкуство от началото на века и най-вече възгледите на Николай Райнов за стила. Тук Станислава Николова ни убеждава, че е навлязла сериозно в сложния идеен свят на художника, като извежда основните постановки в неговата естетика и творчество.

Втората глава на дисертацията представя графичното творчество на художника, което е изключително разнообразно и богато. То доминира в неговото художествено наследство и това обяснява и по-големия обем на тази глава. Тук намираме и едни от главните приноси на труда. Авторката е избрала четири теми, представящи главните видове в графиката на Николай Райнов – кавалетната и приложната. Графичните листове на художника са като че ли най-добре познати, те отдавна предизвикват интереса на изследователи, любители и колекционери. Но работата на Николай Райнов в приложната графика и книжното оформление – от корицата до илюстрацията, в оформлението на периодичния печат и особено неговите военни картички са по-малко изследван материал. Методологически коректно авторката поставя този дял от

творчеството на художника на фона на съществуващата вече практика, за да изведе неговата специфика.

Освен че е събрала пощенските картички с военна тематика, които създава Н. Райнов, авторката успява да защити тезата си, че те са истински исторически и естетически феномен за своето време. За да изтъкне постиженията на художника в областта на книжното оформление, Станислава Николова по-подробно анализира „Богомилски легенди” като синтез на форма и съдържание, в който формалните средства са обвързани с идейното съдържание на текста. В същия ключ са представени и другите най-известни книги на Райнов, създадени по време на войните. Следват „Орнамент и буква в славянските ръкописи от народната библиотека в Пловдив”, „Художествен речник”, сборници с приказки, поетични книги и т.н. и т.н., все произведения на синтетичния талант на литератора и художника Николай Райнов.

Друг приносен момент в дисертацията е самостоятелният екскурс в разглежданата глава, посветен на книгата му „Княз и Чума”. Авторката не само разглежда известните издания, но и събира и анализира неизвестни до сега илюстрации към нея. Можем да съжаляваме, че авторката не е задълбочила съпоставителния анализ на илюстрациите с тези на значими представители на европейския сецесион.

Живописното творчество на художника е събрано в Третата глава на дисертацията. Както много точно отбелязва авторката, „Николай Райнов остава преди всичко декоратор както в литературата, така и в живописата”. Тя успява да ни преведе през неговите предпочитани пейзажни мотиви, по планинските и творческите пътеки от зарисовката до декоративната композиция. Съчетавайки авторски анализи с подходящи цитати от различни негови текстове и с близки на неговата творческа натура образци, като японската графика и произведенията на Николай Ръорих, Станислава Николова показва как художникът използва природния обект, за да въплъти своите духовни идеи, да изгради свой свят на вечна хармония и светлина.

Не можем да си представим художественото наследство на Николай Райнов без така наречената лакова техника върху станиол, която остава негова „запазена марка”. Анализът на докторатката ни убеждава, че за художника това не е самоцелен експеримент, а съзнателно търсено изразно средство, съзвучно с неговия вътрешен имагинерен свят.

Названието на Четвърта глава „Сецесионни теми и мотиви в творчеството на Николай Райнов” насочва към обобщения, но още в началото авторката пояснява, че те ще бъдат разгледани само в илюстрациите на художника. Наистина, така поставената проблематика би могла да бъде основа на отделна дисертация и стесняването на изследвания материал е необходимо, но също така е било необходимо то да бъде отразено в съдържанието. След малко обширно въведение в контекста на темата авторката се спира на наистина ключовите за символистично-сецесионната естетика образи – на Жената и на Смъртта, на някои фолклорни, религиозни и митологични теми, както и темата за мистичния Изток. И в тази част на дисертацията анализът на произведенията върви успоредно, на места неразлично преплетен с анализа на литературното творчество на художника. От текста става ясно, че макар и разграничени, набелязаните теми и мотиви всъщност са различни проявления на една цялостна идейно-естетическа платформа, която Николай Райнов последователно реализира.

Заключението в синтезиран вид представя главните изводи на изследването, с повечето от които не само не можем да не се съгласим, но трябва да признаем и техния приносен характер.

Списъкът на използваната литература включва над 150 публикации и каталози, електронни ресурси, освен това архивни единици и огромно количество периодика – всичко това е доказателство, че авторката е много добре запозната със съществуващата литература, може да работи с архиви, за да изгради солидна фактологическа база на своето изследване.

Илюстративната част на едно изследване е неделима от цялото и отразява в голяма степен подходите на автора. В случая тази част не просто „илюстрира”

текста, като дава възможност на читателя сам да се убеди или не в констатациите на автора (подобна коректност не се среща много често), но тя има самостоятелно значение. Подобно пълно събрание на едно място на произведения на Николай Райнов, допълнени с точни паралели от други автори, не ми е известно. Освен това редица от показаните тук произведения са много слабо познати, някои са и неизвестни не само на широката публика, но и на специалистите. Трябва да отбележа и като цяло добрия илюстративен материал, като не забравям, че повечето изображения са с лошо качество, трудно достъпни и от различни източници. Може би и заради това все ми се искаше някои от тях да са по-големи.

Текстовете към илюстрациите са доста пълни, но има и някои неправилно използвани термини, например, „винетки” за инициали, заглавка вместо винетка, а нареченият фронтиспис от Обри Бърдслей, всъщност е илюстрация в книгата и т.н.

Избраният от авторката подход при съставянето на приложенията е илюстрациите да следват текста на главите, което малко трудно се осъществява на практика във формата на дисертацията, той е подходящ за книга. Само в пожелателен план бих казала, че ми се иска да имаше отделно приложение с произведенията на художника, систематизирани по видове и хронология, което да покаже по-цялостно неговото творчество във времето.

Известна слабост на труда, много разпространена сред дисертациите напоследък, е прекомерното използване на цитати. Желанието за максимална коректност към използваните автори понякога измества или замества собственото мнение. Но трябва да признаем, че това все пак е по-добрият вариант от скритото цитиране или просто преписването. От друга страна, позоваването на казаното от Николай Райнов при анализа на неговите произведения е не само неизбежно и наложително, то е ключов момент в изследователския подход на дисертанта.

Стилът на изложението като цяло е много добър, изказът е по-скоро емоционален отколкото рационален, но това е натюрелът на авторката. Даже

бих казала, че на места той отговаря на внушенията на самите произведения на Николай Райнов. Наистина, при този спонтанен начин на изразяване логиката на изложението на места се губи в авторската (на докторантката) импресия, получават се доста вътрешни повторения, но това са естествени „слабости на растежа” на един млад изследовател, който за първи път се сблъсква с толкова обемен текст. Тези несъвършенства могат да бъдат отстранени лесно при една редакция, когато се пристъпи към неговото издаване. А издаването му – като цяло или в отделни публикации, е необходимо.

Всичко казано до тук ми дава основание да приема представения труд за успешен и да гласувам за присъждането на неговия автор Станислава Валериева Николова на образователната и научна степен „доктор”.

25.09.2014 г.